

**«ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ».
ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ
ΤΟΥ ΠΡΩΙΜΟΥ ΧΑΙΝΤΕΓΚΕΡ ΕΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΟΜΟΤΙΤΛΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ 1922**

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '20, ὁ Χάιντεγκερ σχεδίαζε νὰ συγγράψει ἓνα ἔργο γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ νὰ τὸ δημοσιεύσει στὴν φαινομενολογικὴ ἐπετηρίδα ποὺ ἐξέδιδε ὁ Χοῦσσερλ, τοῦ ὁποίου καὶ διατελοῦσε βοηθὸς στὸ Φράμπουργκ. Προεργασία γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελοῦν οἱ διαδοχικὲς πανεπιστημιακὲς του παραδόσεις καὶ ἀσκήσεις ὁλικὰ ἢ μερικὰ ἀφιερωμένες στὴ φιλοσοφία τοῦ Σταγειρίτη¹. Στόχος τοῦ Χάιντεγκερ μὲ τὴν πραγματεία αὐτὴ δὲν ἦταν νὰ παρᾶσχει μιὰ νέα ἐρμηνεία τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας οὔτε νὰ συμβάλει σὲ ἀναγέννησὴ τῆς ἢ νὰ τὴν ὑποβάλει σὲ κριτικὴ. Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς φαινομενολογικῆς ἐρμηνείας τοῦ Ἀριστοτέλη ἦταν ἀπορροια τοῦ δικοῦ του φιλοσοφικοῦ προγράμματος, τῆς ἐρμηνευτικῆς φαινομενολογίας τῆς γεγονικότη-
τας [*hermeneutische Phänomenologie der Faktizität*]^{1α} τοῦτε ἀπαιτοῦσε τὴ φαινο-
μενολογικὴ καταλύσι [*Destruktion*], τὴν ἀποδόμησι [*Abbau*] τῆς παραδοσιακῆς
ὄντολογίας καὶ ἀνθρωπολογίας, τὸ κεντρικὸ θεμέλιον τῶν ὁποίων –κατὰ τὸν
Χάιντεγκερ– ἀποτελεῖ ἀκριβῶς ἡ ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία. Ἐντούτοις, τὸ σχέ-
διο τῆς πραγματείας γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη δὲν ἐκπονήθηκε, καθὼς ἐκτοπίσθη-
κε ἀπὸ τὸ περὶ χρόνου φιλοσοφικὸ πρόγραμμα, τὸ ὁποῖο ἀναπτύσσεται γιὰ
πρῶτη φορὰ στὴν πραγματεία *Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου* (1924) καὶ στὴ συνέχεια
στὸ ἀνολοκλήρωτο *Εἶναι καὶ χρόνος* (1927), τὸ *opus magnum* τοῦ πρῶμου
Χάιντεγκερ².

Τὸ πιὸ μεσοτὸ καὶ ὀλοκληρωμένο προσχέδιο τοῦ ἐν τέλει μὴ συνταχθέντος βιβλίου γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἀποτελεῖ ἓνα ἑκτενὲς κείμενο γραμμμένο τὸ φθινό-

1. Οἱ πρῶμες πανεπιστημιακὲς παραδόσεις τοῦ Χάιντεγκερ ἔχουν ὅλες ἐκδοθεῖ στὰ *Ἀπαντὰ* του (Φραγκφούρτη, Klostermann, 1975 κ. ἐξ.). Ἐκεῖνες ποὺ ἀφοροῦν καθ' ὀλοκλήριαν ἢ ἐν μέρει στὸν Ἀριστοτέλη ἔχουν δημοσιευθεῖ στοὺς τόμους 61, 62, 17, 18, 19, 21, 22, 24 καὶ 26. Σχέδια καὶ σημειώσεις ἀπὸ τὶς ἀσκήσεις γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη δημοσιεύθηκαν πρόσφατα στὸν τόμο 83 τῶν *Ἀπάντων* Μ. HEIDEGGER, *Seminare: Platon - Aristoteles - Augustinus*, Φραγκφούρτη 2012.

1α. Κατὰ τὴν ἀπόδοσι τῶν ὄρων, ἀκολουθῶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὶς λύσεις ποὺ υἱοθετεῖ ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασι τοῦ ἔργου.

2. Στὸ ἐξῆς *ΕτΧ* καὶ *ΕκΧ* ἀντίστοιχα. Ἑλληνικὲς ἐκδόσεις τῶν δύο αὐτῶν ἔργων: *Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου*, Ἀθήνα, Ροές, 2009, καὶ *Εἶναι καὶ χρόνος*, Ἀθήνα/Πιάννενα, Δωδώνη, 1978.

πωρο του 1922 με τίτλο *Φαινομενολογικές ἐρμηνείες στὸν Ἀριστοτέλη* [στὸ ἐξῆς *ΦΕΑ*], τὸ συχνὰ καλούμενο «Υπόμνημα στὸν Νάτορπ»³. Πρόκειται γιὰ μιὰ συνολικὴ παρουσίαση τοῦ σχεδίου ποὺ ὁ Χάιντεγκερ συνέταξε ἐν σπουδῇ καὶ μετὰ τὸν ἐνδοκρινὴ σκοπὸ τῆς ὑποψηφιότητάς του γιὰ τὴ θέση ἑκτακτοῦ καθηγητῆ στὰ πανεπιστήμια τοῦ Μάρμπουργκ καὶ τοῦ Γκαίτινγκεν⁴. Ἡ παρουσίαση αὐτὴ ἀφ' ἑνὸς ἐνοποιεῖ καὶ συνοψίζει, ἀφ' ἑτέρου δὲ συμπληρώνει καὶ ἐπεκτείνει τὸ περιεχόμενο τῶν παραδόσεων τῶν δύο προηγούμενων ἐξαμήνων, ἀντικείμενο τῶν ὁποίων ἦταν ἀκριβῶς ἡ φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ Ἀριστοτέλη⁵.

Τὸ κείμενο τῶν *ΦΕΑ* ἀρχίζει μετὰ σύντομες εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις καὶ χωρίζεται κατόπιν σὲ δύο μέρη: τὸ πρῶτο, μ' ἐπικεφαλίδα *Κατάδειξη τῆς ἐρμηνευτικῆς κατάστασης*, σκιαγραφεῖ τὴν ιδέα καὶ τὴ θεματικὴ τῆς ἐρμηνευτικῆς φαινομενολογίας τῆς γεγονικότητος, βάσει δὲ αὐτῆς ἀναδεικνύει συνάμα τὴν ἀναγκαιότητα, τὴ σημασία καὶ τὴ στοχοθεσία τῶν ἀριστοτελικῶν ἐρμηνειῶν· τὸ δεύτερο, χωρὶς γενικὴ ἐπικεφαλίδα, ἐκθέτει τὸ πρόγραμμα τῶν ἀριστοτελικῶν ἐρμηνειῶν διαιρεμένο σὲ ἐνότητες βάσει τῶν πρὸς ἐρμηνεία ἀριστοτελικῶν πραγματειῶν: *Ἠθικὰ Νικομάχεια Ζ', Μετὰ τὰ φυσικὰ Α' 1-2 καὶ Φυσικὴ Ἀκρόασις Α'-Ε'*⁶. Ἡ διαίρεση αὐτὴ εἶναι «συστηματικὸ» καὶ ἓνα «ἱστορικὸ» μέρος προσοικονομεῖ τὴν ἀντιπαρθεῖσα διαίρεση τοῦ *ΕκΧ* σὲ δύο «ἡμίσεα», τὴν ὁποία –βάσει τοῦ συνοπτικοῦ ἐν τῷ ὅλῳ ὅμως ἐπίσης μὴ ὑλοποιηθέντος σχεδίου– ἐπρόκειτο νὰ ἔχει τὸ ἔργο αὐτὸ.

Ἡ σχέση τῶν δύο μερῶν τῶν *ΦΕΑ* εἶναι ὑποτακτικὴ: ἡ *Κατάδειξη τῆς ἐρμηνευτικῆς κατάστασης* καλεῖται νὰ παραθέσῃ τὴ βάση, ν' ἀναδείξῃ δηλ. τὶς «προϋποθέσεις» γιὰ τὴ διενέργειαν τῶν «περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ὄντολογίας καὶ τῆς λογικῆς ἐρμηνειῶν», ἔστιάκω σημεῖο τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Σταγειρίτη. Ἡ προκαταρκτικὴ αὐτὴ παρουσίαση τῶν προϋποθέσεων περιλαμβάνει μιὰ συνοπτικὴ ἐκθεση τῆς «γεγονικότητος τοῦ ἀνθρώπινου βίου», κατ' ἀρχὴν στοχασμούς περὶ τῆς φύσεως τοῦ φιλοσοφεῖν καὶ ἓναν χαρακτηρισμὸ τῆς παρούσας πνευματικοῖστορικῆς κατάστασης [*geistesgeschichtliche Situation*], ἡ ὁποία καὶ –κατὰ τὸν Χάιντεγκερ– καθιστᾷ ἀναγκαία τὴν ἀντιπαράθεση μετὰ τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφία.

3. *Ἄπαντα*, 62, 2005, σσ. 341-419. Ἡ πρώτη, μὴ κριτικὴ ἐκδοσὴ τοῦ κειμένου πραγματοποιήθηκε στὸ *Dilthey-Jahrbuch für Philosophie und Geschichte der Geisteswissenschaften*, 6, 1989, σσ. 237-274.

4. Ἡ ὑποψηφιότητά του γιὰ τὴ θέση στὸ Μάρμπουργκ ὑπῆρξε ἐν τέλει ἐπιτυχής.

5. Πρόκειται γιὰ τὶς πανεπιστημιακὲς παραδόσεις: *Φαινομενολογικὲς ἐρμηνείες στὸν Ἀριστοτέλη. Εἰσαγωγὴ στὴ φαινομενολογικὴ ἐρευνά*, *Ἄπαντα*, 61, 1985, καὶ *Φαινομενολογικὲς ἐρμηνείες ἐπιλεγμένων ἀριστοτελικῶν πραγματειῶν περὶ ὄντολογίας καὶ λογικῆς*, *Ἄπαντα*, 62, 2005, σσ. 1-339.

6. Στὸ ἐξῆς *ΗΝ*, *ΜτΦ* καὶ *ΦΑ* ἀντίστοιχα. Οἱ τελευταῖες παράγραφοι τῆς περὶ τῆς *ΦΑ* ἐνότητας ἀφοροῦν στὴν ἐρμηνεία τῶν βιβλίων *Ζ'*, *Η'* καὶ *Θ'* τῶν *ΜτΦ*.

7. Πβ. *Εἶναι καὶ Χρόνος*, §§ 5-6.

Ἡ ἐκθεση τῆς γεγονικότητας θίγει ἐν συντομίᾳ πληθώρα θεμάτων γνωστών ἀπὸ τὸ *ΕκΧ*, ὅπως ἡ βιομέριμνα [*Besorgen*] καὶ ἡ σημαντικότητα [*Bedeutsamkeit*] τῶν πραγμάτων τοῦ περικοσμοῦ [*Umwelt*], ἡ γένεση τῆς θεωρητικῆς στάσης ἀπὸ τὴν καθημερινὴν τριβὴν [*Umgang*] μὲ τὰ πράγματα, ἡ μέριμνα [*Sorge*] καὶ ἡ ἔγνοια [*Bekümmern*] τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ἡ κατάπτωση [*Verfallen*] τοῦ βίου καὶ ἡ φυγὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὁ θάνατος καὶ ἡ σημασία του γιὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ τῆς γεγονικότητας κ.λπ. Ἡ πραγμάτευση τῶν θεμάτων αὐτῶν προδίδει σὲ ἄρκετὰ σημεῖα τὴ «συστηματικὴ» τῆς λειτουργίας ὡς βάσης γιὰ τὴ φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ Ἀριστοτέλη. Παραβαλλόμενη δὲ μὲ τὴν *ΕτΧ* καὶ τὸ *ΕκΧ*, φανερώνει, ἀφ' ἑνός, τὸ ὅτι οἱ *ΦΕΑ* προσοικονομοῦν ἀπ' ὁρισμένες ἀπόψεις τὸ φιλοσοφικὸ πρόγραμμα πὺ ἀναπτύσσεται στὰ ἔργα αὐτά, ἀφ' ἑτέρου, ὁμως, τὸν ἰδιαίτερο καὶ διακριτὸ χαρακτήρα τῶν φιλοσοφικῶν δοκιμῶν τοῦ Χάιντεγκερ κατὰ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '20.

Ἡ φιλοσοφία ὀρίζεται ὡς «φαινομενολογικὴ ἐρμηνευτικὴ τῆς γεγονικότητας». Ἀντικείμενό της δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον βίον, τὸν ὁποῖο καλεῖται νὰ περιγράψει καὶ νὰ ἐρμηνεύσει ὡς πρὸς τὶς βασικὲς κατηγορίες τῆς κινητότητάς του [*Bewegtheitskategorien*]. Ἡ γεγονικότητα, ὡστόσο, δὲν συνιστᾷ μόνον τὸ ἀντικείμενο, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὸ ὑποκείμενο τῆς φαινομενολογικῆς ἐρμηνευτικῆς. Τούτῃ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἰδιαίτερη ἐκδήλωση τοῦ γεγονικοῦ βίου, ἐξέχουσα κατὰ τὸ ὅτι ἀποτελεῖ ἀκριβοῦς ἀντιπροσώπη στὴν κατάπτωση κινητότητα καθὼς ἐπιτρέπει τὴν αὐθεντικὴν ἐννοίαν γιὰ τὴν ὑπαρξή. Συνάμα δέ, συλλαμβάνοντας καὶ ἐκθέτοντας τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπινου βίου, συνιστᾷ κατ' ἀρχὴν ὄντολογία [*prinzipielle Ontologie*], τὸ θεμελιώ, ἐπομένως, γιὰ καθὲ ἐπιμέρους ὄντολογία. Καθ' ὅτι, τέλος, προσαγορεύει καὶ ἐρμηνεύει τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ὁφείλει νὰ προβεῖ σὲ κατηγορικὴ ἀνάλυση τοῦ προσαγορεύειν καὶ τοῦ ἐρμηνεύειν, ὥστε νὰ καθιστατοῦ, εἴη, συνάμα καὶ «λογικὴ». Ἡ ὄντολογία καὶ ἡ λογικὴ, συνεπῶς, δὲν εἶναι –κατὰ τὴν ὁ Χάιντεγκερ– παρὰ ἐπιμέρους ἐκφάνσεις τῆς φαινομενολογικῆς ἐρμηνευτικῆς τῆς γεγονικότητας.

Τὴν τρέχουσα κατάσταση τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ χαρακτηρίζει –πάντα κατὰ τὸν Χάιντεγκερ– ἡ ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸ ἐννοιολογικὸ πλαίσιο πὺ εἰσήγαγαν οἱ Ἕλληνες. Ὅσο, οἱ ἐλληνικῆς προέλευσης ἐννοίες ἔχουν ἀπὸ καιρὸ ἀπολέσει τὴν ἀρχικὴ τους σημασία καὶ ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὶς γεγονικὲς ἐμπειρίες τοῦ βίου ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξεπήγασαν καὶ τὶς ὁποῖες ὑποδηλώνουν. Ὅλες οἱ διακλαδώσεις τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας ἀνάγονται μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο στὴν ἀριστοτελικὴ ἀνθρωπολογία καὶ ὄντολογία, τελείωση –κατὰ τὸν Χάιντεγκερ– τοῦ ἐλληνικοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, συνάμα ὁμως καὶ ἀναθεμελίωσή του βάσει τῆς πρωτότυπης κατηγορικῆς ἀνάλυσης τοῦ φαινομένου τῆς κίνησης. Ἡ φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τῆς γεγονικότητας ἀπαιτεῖ, ἐπομένως, τὴν ἀντιπαράθεση μὲ τὸν Ἀριστοτέλη, καὶ δὴ μὲ τὶς διδασκαλίες του ἐκεῖνες πὺ ἀπετέλεσαν τὴ βάση γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς μετέπειτα φιλοσοφικῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀνθρώπινου βίου.

Ἡ ἐνότητα πὺ ἀφορᾷ στὴν ἐρμηνεία τοῦ *ΗΝ Ζ'* εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιωματική. Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη σὲ κείμενα τοῦ Χάιντεγκερ πραγμάτευση τῆς ἀριστοτελικῆς περὶ τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν διδασκαλίας, ἡ φαινομενολο-

γική έρμηνεία της οποίας –όπως ρητά δηλώνει σέ μεταγενέστερα κείμενά του ὁ ἴδιος ὁ Χάιντεγκερ– συνέβαλε τὰ μέγιστα στή διαμόρφωση τῆς δικῆς του φαινομενολογίας κατ' ἀντιδιαστολή πρὸς τὴν ὑπερβατολογικὴ φαινομενολογία τοῦ Χοῦσσερλ. Ἰδιαίτερα ἡ ἀριστοτελικὴ ἀντίληψη περὶ ἀληθείας, ὅπως ἀναδεικνύεται ἀπὸ τὴ φαινομενολογικὴ τῆς έρμηνεία –οἱ *ΦΕΑ* ἀποτελοῦν τὴν πρώτη διατύπωση αὐτῆς–, ἀπέβη καθοριστικὴ γιὰ τὴ μετέπειτα σκέψη τοῦ Χάιντεγκερ συνολικά⁸. Αὐτὸ πὺν ὑπογραμμίζει ἡ πραγμάτευση τοῦ *ΗΝ Ζ'* εἶναι ὁ διττὸς χαρακτήρας τῆς ἀριστοτελικῆς διδασκαλίας: ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, ἐξαίρεται ὁ γνήσια φαινομενολογικὸς χαρακτήρας τῶν ἀναλύσεων τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς δομῆς τοῦ ἀνθρώπινου πράττειν· ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅμως, ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ ἀριστοτελικὴ ἀνάλυση δὲν ἀναδεικνύει τὸ Εἶναι τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο, ἀλλὰ βάσει μιᾶς «ριζοσπαστικοποίησης τῆς ιδέας τοῦ ὄντος ὡς κινουμένου». "Ετοι, τὴν ιδέα τῆς ὕψιστης μορφῆς τοῦ κινεῖσθαι πληροῖ ἡ θεωρία, ὡς ὕψιστη δὲ μορφή τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἀποδεικνύεται ἡ σοφία⁹.

Τὸ πόρισμα αὐτὸ καθιστᾷ ἀναγκαία τὴν έρμηνεία τῶν κεφαλαίων 1-2 τοῦ βιβλίου Α' τῶν *ΜτΦ*, στὰ ὁποῖα διερευνᾶται ἡ γένεση τῆς σοφίας ἀπὸ τὴν αἴσθηση καὶ διαμέσου τῆς ἐμπειρίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ έρμηνεία αὐτὴ καλεῖται ν' ἀναδείξει τὴν ἀποβλεπτικὴ δομὴ [*intentionale Struktur*] τῆς σοφίας ὡς τῆς «τῶν πρώτων ὀργάνων καὶ αἰτιῶν θεωρητικῆς» ἐπιστήμης, καθὼς ἐπίσης τὸν ὄντολογικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν καταγωγὴ τῆς σοφίας στὸ πλαίσιο τοῦ γεγονικοῦ βίου. Καθιστᾷ δε σαφὴ δύο τινά: πρῶτον, ὅτι ἡ στάση τοῦ θεωρεῖν ἀποτελεῖ προϊόν μιᾶς προϊούσας ἐγκατάλειψης τῆς μέριμνας γιὰ τεχνικοδιεκπεραιωτικὴ ἐνασχόληση καὶ, δεύτερον, ὅτι ἡ ἀνάλυση τοῦ θεωρεῖν βασίζεται στὴν ὀρισμένη ὄντολογικὴ ἀνάλυση τοῦ ὄντος ὡς κινουμένου¹⁰.

Ἡ ἐπισημανση τῆς καθοριστικῆς γιὰ τὴν ἀριστοτελικὴ ὄντολογία καὶ ἀνθρωπολογία σημασίας τῆς ἀνάλυσης τῆς κίνησης ἀπαιτεῖ μὲ τὴ σειρά τῆς έρμηνεία τῶν ἀριστοτελικῶν πραγματειῶν στίς ὁποῖες διενεργεῖται ἡ ἀνάλυση αὐτὴ, τῶν βιβλίων δηλ. Α'-Ε' τῆς *ΦΑ*. Ἡ χαϊντεγκεριανὴ έρμηνεία ἀναδεικνύει μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς δύο ἀποφασιστικὰ σημεῖα: πρῶτον, τὸν ριζοσπαστικὸ χαρακτήρα τῆς ἀριστοτελικῆς ἀνάλυσης τῆς κίνησης, μὲ τὴν ὁποῖα πραγματοποιεῖται ἡ ὑπέρβαση τῆς ἐλεατικῆς ἀντίληψης περὶ τοῦ φαινομενικοῦ χαρακτήρα τῆς κίνησης· καί, δεύτερον, τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Σταγειρίτης ἀναλύει τὴν κίνηση μὲ ἀναφορὰ στὴν «ποίηση», τὴν κατασκευαστικὴ διαδικασία. Ἡ ἔννοια τοῦ Εἶναι πὺν διαμορφώνεται βάσει τῆς ἀνάλυσης τῆς κίνησης εἶναι τὸ πε-

8. Πβ. *Ἄπαντα*, 1, 1978, σσ. 55-57, *Ἄπαντα*, 11, 2006, σσ. 143-152, καὶ *Ἄπαντα*, 14, 2007, σσ. 93-102.

9. Ἐκτενής, ἐν μέρει ὅμως τροποποιημένη έρμηνεία τοῦ *ΗΝ Ζ'* διενεργεῖται στὴν περὶ τοῦ πλατωνικοῦ *Σοφιστῆ* πανεπιστημιακὴ παράδοση τοῦ χειμερινοῦ ἐξαμήνου 1924-5, *Ἄπαντα*, 19, 1992, σσ. 21-188.

10. Τὰ κεφάλαια 1-2 τοῦ βιβλίου Α' τῶν *ΜτΦ* ὑποβάλλονται σ' ἐξονυχιστικὴ έρμηνεία στὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα πανεπιστημιακὴ παράδοση τοῦ ἐαρινοῦ ἐξαμήνου 1922, *Ἄπαντα*, 62, 2005, σσ. 1-122· πβ. ἐπίσης *Ἄπαντα*, 19, 1992, σσ. 65-135.

ποιησθαι [*Hergestelltsein*], τὸ εἶναι τοῦ πεποιημένου ὄντος¹¹. Ἀπὸ τοῦτα, καθίσταται συγκεκριμένος καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Χάιντεγκερ ἀποδίδει τόση σημασία στὴ *ΦΑ*, ἔργο τὸ ὁποῖο ἐξακολουθεῖ, καὶ μετὰ ἀκόμη τὴ «στροφή» τῆς σκέψης του περὶ τὸ 1930, νὰ θεωρεῖ ὡς «τὸ κρυφὸ καί, ὡς ἐκ τούτου, οὐδέποτε μέχρι τώρα ἐπαρκῶς μελετηθὲν καὶ κατανοηθὲν βιβλίον ἀναφορᾶς τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας»¹².

Ἡ ἄρτια ἔκδοση τῶν *ΦΕΑ*¹³ ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα σημαντικὴ συμβολὴ στὸ νὰ καταστοῦν γνωστὲς στὸ ἐλληνόφωνο ἀναγνωστικὸ κοινὸ ἡ ἐντατικότης τῆς ἐνασχόλησης τοῦ πρώτου Χάιντεγκερ μὲ τὸν Ἀριστοτέλη, ἡ πρωτοτυπία τῶν ἀριστοτελικῶν του ἐρμηνειῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀποφασιστικὴ σημασία αὐτῶν τόσο γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἴδιου τοῦ Χάιντεγκερ ὅσο καὶ γιὰ τὴ βαθύτατη ἀνανέωση τοῦ στοχασμοῦ περὶ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας στὸν 20ὸ αἰῶνα.

Ἡ μετάφραση ἀπὸ τὸν δρ. Γιώργο Ἡλιόπουλο τοῦ τόσο γλωσσικὰ ὅσο καὶ καθ' ὕλην, δυσκολότατου κειμένου εἶναι –δεδομένου τοῦ πλήθους τῶν δυσμετάφραστων ὄρων, τῶν νεολογισμῶν καὶ τῶν ἐτυμολογικῶν ὑπαινιγμῶν– συνολικὰ ἐπιτυχής. Ἡ δὲ δίγλωσση ἔκδοση ἐπιτρέπει στὸν ἀναγνώστη μὲ γνώση τῆς γερμανικῆς ν' ἀνατρέξει στὸ πρωτότυπο καὶ νὰ ἐξακριβώσῃ τί ἀποδίδεται μὲ ποιὸν τρόπο (συμπληρωματικὴ βοήθεια παρέχει τὸ γερμανο-ἐλληνικὸ γλωσσάριο). Κάποια μεταφραστικὰ προβλήματα προκύπτουν ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ τηρηθεῖ ἡ ἐλληνικὴ ἀπόδοση πάλι κοντὰ στὸ γερμανικὸ πρωτότυπο, προσπάθεια που, λόγω τῶν οὐσιαστικῶν διαφορῶν στὴ συντακτικὴ δομὴ τῶν δύο γλωσσῶν, ἐπιτείνει ἐνίοτε τὸν σπῆλαις ἢ ἀλλεῖς δυσνόητο χαρακτήρα τοῦ πρωτοτύπου. Ἀνάλογα προβλήματα δημιουργεῖ κάποιες φορές καὶ ἡ μὴ ἀκριβὴς ἀπόδοση κάποιων λέξεων ἢ φράσεων. Οἱ ἀδυναμίες αὐτὲς γίνονται, φυσικὰ, φανερὲς μόνον ὅπου τὸ πρωτότυπο εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ ἰδιαίτερα στρυφνόν.

Τοῦ κειμένου τῶν *ΦΕΑ* προτάσσεται μὰ σύντομη εἰσαγωγὴ τῆς ἐπιμελήτριας Γκόλφως Μαγγίνη, ἀναπληρώτριας καθηγήτριας τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, μὲ κάποιες πρῶτες πληροφορίες γι' αὐτό. Περαιτέρω πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς γένεσής του καὶ τοῦ πεπωμένου τῶν ἀντιτύπων του προσφέρει τὸ μεταφρασμένο ἐπίμετρο τοῦ ἐπιμελητῆ τῆς γερμανικῆς ἔκδοσης. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ ὄχι μόνον στὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ στὸ περιεχόμενο καὶ τὴ ση-

11. Τὰ κεφ. 2-3 τοῦ βιβλίου Α' τῶν *ΦΑ*, στὰ ὁποῖα ὁ Ἀριστοτέλης ὑποβάλλει τὴν ἐλεατικὴ ἀποψη σὲ καταλυτικὴ κριτικὴ, ἐρμηνεύονται ἐξονυχιστικὰ στὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα πανεπιστημιακὴ παράδοση τοῦ ἐαρινοῦ ἑξαμήνου 1922, *Ἀπαντα*, 62, 2005, σσ. 123-261. Ὁ καθορισμὸς τῆς κινήσεως στὰ κεφ. 1-3 τοῦ βιβλίου Γ' τῆς *ΦΑ* ὑποβάλλεται σὲ ἐρμηνεία στὴν πανεπιστημιακὴ παράδοση τοῦ ἐαρινοῦ ἑξαμήνου 1924, *Ἀπαντα*, 18, 2002, σσ. 283-329.

12. *Περὶ τῆς ἔννοιας καὶ τῆς οὐσίωσης τῆς φύσης. Ἀριστοτέλους Φυσικῆς Ἀκροάσεως Β', 1*, *Ἀπαντα*, 9, 1976, σσ. 242.

13. Μ. ΧΑΙΝΤΕΓΚΕΡ, *Φαινομενολογικὲς ἐρμηνεῖες στὸν Ἀριστοτέλη*, Ἀθήνα, Πατάκης, 2011.

μασία του κεμένου, καθώς επίσης και στον αντίκτυπο των αριστοτελικών έρμηνειών του Χάιντεγκερ στους φοιτητές του, σημαντική μαρτυρία αποτελεί, ασφαλώς, και η συνοδευτική της ανωτέρω μνημονευθείσας α' έκδοσης των ΦΕΑ αναφορά του Χ.-Γκ. Γκάνταμερ υπό τον τίτλο *Τὸ νεανικὸ «θεολογικὸ» κείμενο τοῦ Χάιντεγκερ*, μετάφραση της οποίας συμπεριλαμβάνεται επίσης στην ελληνική έκδοση.

Ἰδιαίτερης μνείας ἀξίζει ὁ ἐνδελεχέστατος ὑπομνηματισμὸς τοῦ κεμένου ἀπὸ τὴν Μαγγίνη μέσω 38 ἐκτενῶν σχολίων. Στὴ μεγάλη τους πλειονότητα (34), τὰ σχόλια αὐτὰ ὑπομνηματίζουν τὸ μέρος α', τὰ δὲ ὑπόλοιπα (4) ἀφορῶν στὴν πρώτη ἀπὸ τὶς τρεῖς ἐνότητες τοῦ μέρους β'. Ἀντικείμενό τους ἀποτελοῦν ἐννοιες καὶ ὅροι ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὶς ΦΕΑ, καθώς επίσης καὶ οἱ ἰδιαίτερες θεματικὲς ποὺ ἀναπτύσσονται στὸ κείμενο. Ἔτσι, ἐξετάζονται λ.χ. ἐνδελεχῶς ὡς πρὸς τὴ σημασία, τὴν προέλευση καὶ τὴ χρήση τους οἱ θεμελιώδεις ἐννοιες *Faktizität* [γεγονικότητα], *Leben* [βίος], *Bewegtheit* [κινητικότητα], *Zeitigung* [χρόνωση], *Sorge* [μέριμνα], *formale Anzeige* [τυπικὴ ἐνδειξη] κ.ἄ. Θεματικὲς ποὺ τυγχάνουν ἐκτενοῦς πραγμάτευσης εἶναι, μετὰξὺ ἄλλων, ἡ ἐρμηνευτικὴ τῆς γεγονικότητος, ἡ προβληματικὴ τοῦ κόσμου, τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ φύση τῶν ἐπιστημῶν, ὁ ἐρμηνευτικὸς μετασχηματισμὸς τῆς ἀποβλεπτικότητος, ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ Χάιντεγκερ μετὰ τις κοσμοθεωρησιακὲς φιλοσοφίες, ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἀριστοτέλη κ.ἄ.

Ἡ ἐξέταση τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν θεματικῶν αὐτῶν δὲν ἀποσκοπεῖ τόσο στὴν ἐπεξήγηση ὅσο στὴν ἐνταξὴ τοῦ κεμένου στὸ πλαίσιο τῆς πρώτης φιλοσοφικῆς σκέψης τοῦ Χάιντεγκερ καὶ τῆς ἐξελίξεώς της καθ' ὁδὸν πρὸς τὸ *ΕκΧ*. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, ἡ Μαγγίνη ἀξιοποιεῖ τὴν εὐρύτατη καὶ ἐμβριθέστατη γνώση της τόσο τῶν λοιπῶν πρώιμων γραπτῶν τοῦ φιλοσόφου ὅσο καὶ τῆς πλούσιας σχετικῆς βιβλιογραφίας. Ἰδιαίτερα γόνιμη καὶ διαφωτιστικὴ ἀποβαίνει ἡ συχνὴ ἀντιπαράβολή τῶν ΦΕΑ μετὰ τις δύο «συστηματικὲς» πανεπιστημιακὲς παραδόσεις ποὺ πλαισιώνουν χρονολογικὰ τὶς ΦΕΑ¹⁴. Οἱ δὲ πολλαπλὲς καὶ λεπτομερεῖς ἀναφορὲς στὴ βιβλιογραφία ἐπιτρέπουν στὸν ἀναγνώστη νὰ λάβει πλήρη γνώση τῶν διαφορῶν ἐρμηνειῶν καὶ ἀποτιμήσεων τῶν χαϊντεγκεριανῶν διανοημάτων. Οἱ προεκτάσεις αὐτές, ἀσφαλῶς, ἀπευθύνονται πρωτίστως σὲ ἀναγνώστες ποὺ διαθέτουν ἤδη γνώση τῆς χαϊντεγκεριανῆς φιλοσοφίας, καθώς στὰ σχόλια, καὶ ἰδιαίτερα στὰ παραθέματα, χρησιμοποιοῦνται ἐννοιες καὶ ὅροι ποὺ, γιὰ τοὺς μὴ ἐξοικειωμένους μετὰ τὸν στοχασμὸ καὶ τὸν λόγον τοῦ πρώιμου Χάιντεγκερ, θ' ἀπαιτοῦσαν εἰδικὴ ἐπεξήγηση. Ἄξιο ἀναφορᾶς εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιμελήτρια ἀναδεικνύει μετὰ σαφήνεια –ἀναφερόμενη σὲ μιὰ «ὄντολογικὴ στροφὴ τοῦ 1922/23» καὶ σὲ μιὰ «ὑπερβατολογικὴ στροφὴ κατὰ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '20»– τὶς διαφορὲς πτυχὲς τῆς συσχέ-

14. Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη ἀπὸ τὶς δύο στὴ σημείωση 5 ἀναφερθεῖσες παραδόσεις καὶ γιὰ ἐκείνη τοῦ ἐαρινοῦ ἑξαμήνου 1923: *Ὀντολογία. Ἐρμηνευτικὴ τῆς γεγονικότητος*, Ἄπαντα, 63, 1982.

τισης τῶν *ΦΕΑ* μὲ τὴν ὅλη ἐξέλιξη τῆς πρώτης σκέψης τοῦ Χάιντεγκερ, καθὼς ἐπίσης καὶ μὲ τὴ σκέψη ἄλλων φιλοσόφων, ὅπως τῶν Χοῦσσερλ, Ντίλ-
ταῦ, Γιάσπερς, Νίτσε, τῶν Νεοκαντιανῶν κ.λπ.

Τὸ σχέδιο τῶν φαινομενολογικῶν ἐρμηνειῶν στὸν Ἀριστοτέλη, ὅπως διατυ-
πώνεται στὴν πραγματεία αὐτὴ τοῦ 1922, ἀποτελεῖ ἀποφασιστικὸ προαπαιτού-
μενο γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ κατανόηση τῆς σκέψης τοῦ Χάιντεγκερ καὶ ἰδιαίτερα
τῆς πρώτης, συνολικὴ διατύπωση τῆς ὁποίας ἐπιχειρεῖται στὸ *ΕκΧ*. Συνιστᾷ δὲ
συνάμα σημεῖο ἐκκίνησης τόσο γιὰ σημαντικὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα ὅσο καὶ γιὰ
τὴν ἐκ νέου ἀξιοποίηση τῆς ἀριστοτελικῆς σκέψης στὸ β΄ ἡμῖσι τοῦ 20οῦ αἰῶνα.
Ἡ ἄρτια, ἐγκυρη, προῖόν ἐπιμελοῦς ἐργασίας ἐκδοσὴ τῆς πραγματείας διευκο-
λύνει, ἔτσι, τὴν πρόσβαση τοῦ ἐλληνόφωνου ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ σὲ μὰ ἀπὸ
τὶς σημαντικὲς πηγὲς τῆς σύγχρονης εὐρωπαϊκῆς σκέψης.

Δημήτρης ΥΦΑΝΤΗΣ
(Κολωνία)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

